

Technologische zorginnovatie in de Haagse regio

De maatschappelijke en economische kansen van technologische innovatie in gemeentelijke zorg en ondersteuning

Factbook

Den Haag
Augustus 2019

Colofon

31 augustus 2019

Dit factbook is samen met 'Eindrapportage Technologische zorginnovatie in de Haagse regio' opgeleverd op 31 augustus 2019.

De producten zijn samengesteld door KWINK groep en Birch:

Maarten Noordink (KWINK)

Jakar Westerbeek (KWINK)

Jan Peter van den Toren (Birch)

Corine Bos (Birch)

Contactpersoon: Maarten Noordink - mnoordink@kwinkgroep.nl

De begeleidingsgroep vanuit gemeente Den Haag bestond uit Damiët Groen, Branko van Loon en Charlotte Krom.

Inhoud

Ecosysteembenadering	4
Regelgeving	9
Vraag	17
Fysieke infrastructuur	26
Ondernemerschap/Cultuur	31
Financiering	39
Zakelijke diensten	45
Nieuwe kennis	48
Talent	54
Netwerken	60
Leiderschap	72

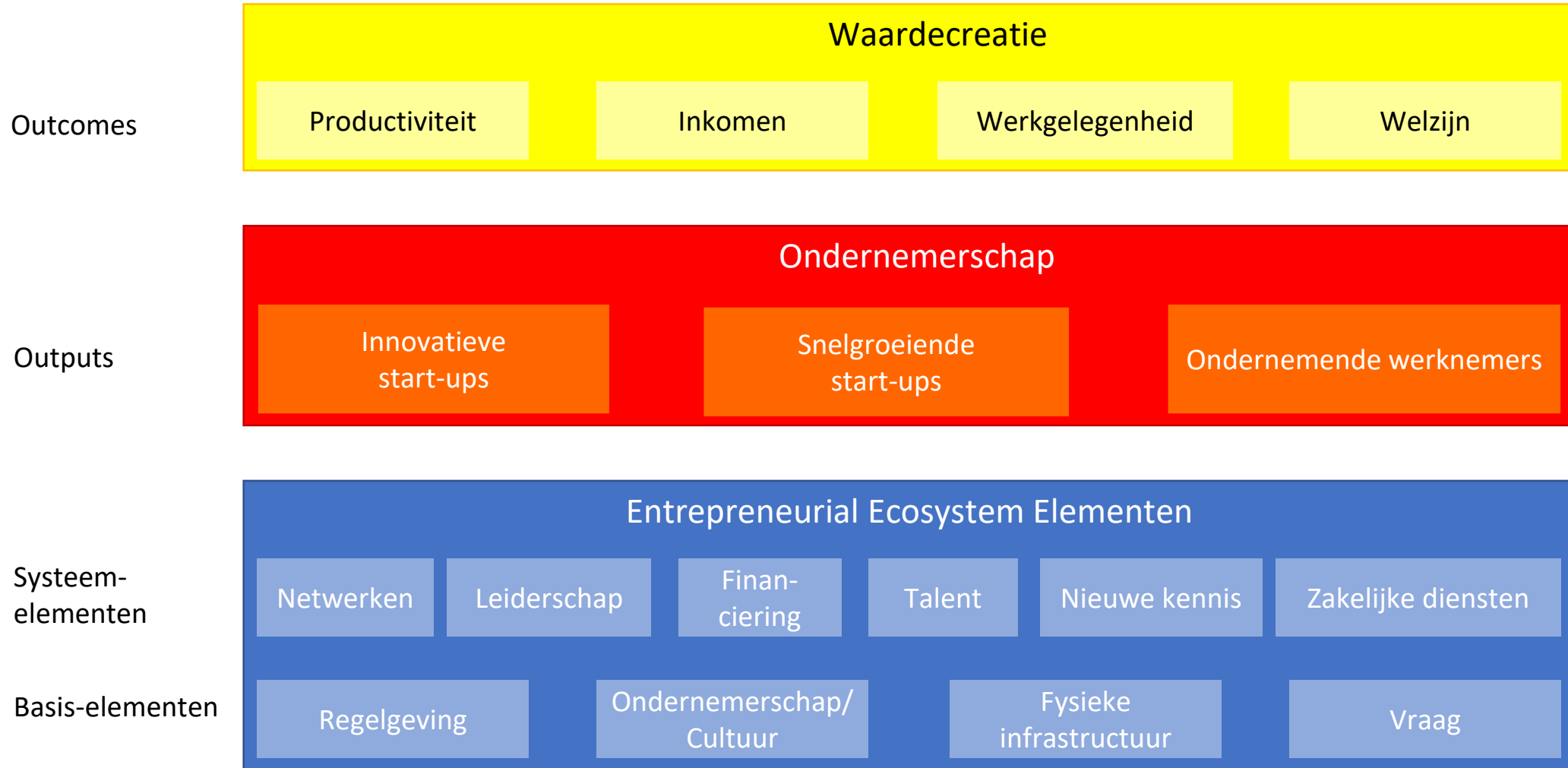
Ecosysteembenadering

Ecosysteembenadering

Over de Ecosysteembenadering

- Een ecosysteem is een samenhangend geheel van ondernemers, ondernemingen en hun stakeholders die worden gezien in hun onderlinge afhankelijkheid, hun effect op welvaart en welzijn en in de mate waarin ze zijn gevormd door historische, fysieke, culturele en institutionele elementen. Het begrip is ontleend aan de biologie en wordt nu toegepast op regio's, sectoren en clusters.
- Vernieuwing van een sector is gebaat bij ondernemerschap. Ondernemerschap is te vinden bij bestaande ondernemingen en instellingen en zeker ook bij nieuwe ondernemers, de start-ups. Zij zijn de uitdagers die nieuwe kennis en nieuwe innovaties voor het eerst toepassen in producten en diensten. Soms groeien start-ups door tot scale-ups, vaker zijn het bestaande ondernemingen die de succesvolle innovaties van start-ups overnemen en daardoor schaal geven.
- Onderzoek heeft zichtbaar gemaakt wat de tien elementen zijn die bepalen hoe gemakkelijk of lastig ondernemerschap ontstaat. Als een sector weet welke elementen het meest belemmeren, zijn juist daarop interventies nodig. De tien elementen zijn te zien in het figuur op de volgende pagina.
- In dit factbook zijn feiten en cijfers opgenomen, die ten grondslag liggen aan de bevindingen in de hoofdrapportage van dit onderzoek.

Ecosysteembenadering

Stam, E. (2015). Entrepreneurial Ecosystems and Regional Policy: A Sympathetic Critique.

Afbakening

- De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), de Wet langdurige zorg (Wlz), de Zorgverzekeringswet (Zvw) en de Jeugdwet (Jw) vormen samen de basis van het Nederlandse zorgstelsel.
- De Wmo en Jeugdwet bepalen de scope voor deze ecosysteemanalyse. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van beide wetten ligt bij de gemeente. We spreken van 'gemeentelijke zorg en ondersteuning'.
- Wanneer gemeentelijke zorg en ondersteuning wordt uitgebreid met de Participatiewet spreekt men van 'het sociaal domein'. De Participatiewet blijft in deze analyse buiten scope.
- 'Cure'/'care' is een ander veel gemaakt onderscheid in de zorgsector. Gemeentelijke zorg en ondersteuning kan worden gezien als een onderdeel van care. Maar care is breder dan dat wat wordt gerekend tot gemeentelijke zorg en ondersteuning.
- In veel van de voor deze analyse gebruikte bronnen is het onderscheid tussen cure en care, laat staan de afbakening naar gemeentelijke zorg en ondersteuning, nog maar weinig gemaakt.
- In de tabel op de volgende pagina wordt de verhouding cure en care en de plek van gemeentelijke zorg en ondersteuning daarin weergegeven. De relatie met de verschillende zorgwetten (Zvw, Wlz, Wmo, Jw) staat vermeld in de onderste rij.

Afbakening

CURE Genezing/bevordering van herstel, met de daarbij behorende verpleging en verzorging. Vindt plaats in: • Algemene ziekenhuizen, • Academische ziekenhuizen • Specialistische klinieken	CARE Het zoveel mogelijk beperken van nadelen van ziekten, stoornissen en beperkingen. Activiteiten zoals verpleging, begeleiding en verzorging. Vindt plaats in: • Verpleeghuizen • Verzorgingshuizen • Thuisituatie • Buurthuizen			
Topsector Life, Science & Health (LS&H)	Verzorg- Verpleeg- en Thuiszorg (VTT)		GEMEENTELIJKE ZORG en ONDERSTEUNING	
Van farmaceutica tot medtech, van gezondheidszorg-infrastructuur tot vaccinatie.	<i>Intramuraal</i>	<i>Extramuraal</i>	Hulp bij het huishouden, hulpmiddelen en diensten, ondersteuning thuis, eenzaamheid, dagbesteding	Jeugdbescherming,- en reclassering Jeugdhulp
Zorgverzekeringswet (Zvw)	Zorg met verblijf. (Wlz)	Zorg zonder verblijf. (Wlz en/of Wmo 2015)	Wmo (Wmo)	Jeugdwet (Jw)

Regelgeving

Ecosysteemelement - regelgeving

- Regelgeving is een belangrijk basiselement dat niet eenvoudig is te veranderen of beïnvloeden. In deze context beschouwen we het ook wel als 'formele instituties' die van invloed zijn op vrijheid en aantrekkelijkheid van een sector of domein. Regelgeving heeft invloed op de mate van innovatie in zorg- en welzijnsprocessen, evenals op de bereidheid van ondernemers om te gaan investeren in de sector.
- Het element regelgeving onderbouwen we als volgt:
 - Wettelijk kader; de relevante wetten in de zorg
 - Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) in Den Haag
 - Jeugdwet in Den Haag en regio Haaglanden
 - Overig

Regelgeving – een overzicht

Wet	Inhoud	Wie bepaalt of je zorg (vergoed) krijgt?	Wie betaalt?
Zorgverzekeringswet (Zvw)	Eerstelijns zorg t.b.v. persoonlijke verpleging en verzorging (bv. huisarts, tandarts, fysiotherapie, ziekenhuis, GGZ)	Vrij toegankelijk, zorgverzekeraar bepaalt vergoeding	Inwoner (basis zorgverzekering + evt. aanvullend pakket)
Wet langdurige zorg (Wlz)	- Intramuraal: hele dag intensieve zorg. Verpleeghuis en verzorgingshuis (VVT) - Extramuraal: Wijkverpleging, zorg thuis. MPT of VPT modulair pakket thuis (MPT) of volledig pakket thuis (VPT)	Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ)	Zorgkantoor (= grootste zorgverzekeraar per regio)
Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo)	Ondersteunen van de zelfredzaamheid en participatie van inwoners met een beperking, chronische psychische of psychosociale problemen.	Gemeente bepaalt toegang tot Wmo (Wmo-consulenten, 'keukentafelgesprek', Wmo-loket etc.)	- Gemeente - Eigen bijdrage inwoner (inkomensafhankelijk).
Jeugdwet 2015	Jeugdbescherming, jeugdreclassering: pleegzorg, begeleiding n.a.v. proces-verbaal	- Gecertificeerde instelling - Officier van justitie - Kinderrechter	Gemeente (of in veel gevallen: inkoopregio)
	Jeugdhulp – zoals opgroei- en opvoedbegeleiding, psychische problemen en stoornissen van jeugdigen	- Gemeente - Huisarts/kinderarts - Centrum Jeugd en Gezin	- Gemeente - Voor jeugdhulp geldt geen eigen bijdrage meer

Regelgeving

Gemeenten verantwoordelijk voor uitvoering en financiering

- Volgens het Sectorplan Zorg (2014-2017)¹ zijn er acht sectoren te onderscheiden in de zorgsector. De sectoren WMD en JZ (zie tabel) vallen sinds de decentralisaties in 2015 onder gemeentelijke verantwoordelijkheid. Dat wil zeggen dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor de uitvoering en financiering van maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en jeugdhulp voor haar inwoners.
- Het doel van de decentralisatie is om zoveel mogelijk aan te sluiten bij behoeften en wensen van inwoners. Dit wordt bedoeld als 'maatwerk'. Als een van de beloften van de decentralisatie staat 'bevrijden [van] professionals van al te strakke protocollen en gedetailleerde verantwoordingsregimes'.² Een gevolg van de decentralisatie is dat (in theorie) iedere gemeente het op eigen manier kan inrichten. Dat zou betekenen dat er 355 manieren (naar het aantal Nederlandse gemeenten in 2019) van Wmo-uitvoering zijn.
- Vanuit het perspectief van ondernemerschap en innovatie vormt dit een belemmering om de Wmo als nieuwe (afzet)markt te betreden: als markt is ze versnipperd en heeft elke markt eigen regels.

Sectoren (Sectorplan Zorg 2014-2017)

Geestelijke Gezondheidszorg (GGZ)
Gehandicaptenzorg (GHZ)
Verpleging, Verzorging en Thuiszorg (VVT)
Ziekenhuizen
Welzijn en maatschappelijke dienstverlening (WMD)
Jeugdzorg (JZ)
Kinderopvang (KO)
Overige zorgbranches (Ovr)

¹ Voor de periode na 2017 is (nog) geen Sectorplan Zorg vindbaar.

12 ² Beloften van de decentralisaties (uit: Pieter Hilhorst & Jos van der Lans – 'Nabij is beter – de beloften van de 3 decentralisaties.' Uitgave VNG/KING, januari 2015).

Wmo in gemeente Den Haag

- Op de [informatiepagina over Wmo](#) omschrijft Den Haag dat er voor de volgende activiteiten een aanvraag kan worden gedaan: hulp bij het huishouden, aanpassingen in de woning, hulpmiddelen (rolstoel, scootmobiel of sporthulpmiddelen), vervoer, individuele begeleiding, dagbesteding, logeeropvang, beschermd wonen, opvang daklozen, opvang slachtoffers huiselijk geweld, hulp bij geldzaken.
- De Wmo is in vergelijking met de Zvw en de Wlz minder geprotocolleerd omdat er minder sprake is van medisch of farmaceutisch handelen. Gemeenten hebben beleidsvrijheid, beweegruimte en flexibiliteit. Dit biedt ook kansen voor technologische innovatie.
- Gemeente Den Haag zet in op een Triple Aim-aanpak: Gezondheid verbeteren + kwaliteit verbeteren + kosten verlagen. Er zijn stedelijke allianties in Den Haag en omgeving om dit tot uitvoering te brengen.
- De gemeente maakt afspraken met zorgaanbieders in de regio. De gemeente Den Haag heeft inkoopafspraken met 61 [zorgleveranciers](#).
- Bij de gemeente Den Haag is recent de 'resultaatgerichte financiering' ingevoerd bij de inkoop van de Wmo. Zorgaanbieders worden gefinancierd op basis van verwachte resultaat van behandeling of ondersteuning. Dit geeft meer ruimte in de uitvoering van zorg en vergroot daarmee de mogelijkheden voor technologische toepassingen.

Regelgeving

Jeugdwet in regio Haaglanden

- De Jeugdwet is complexer dan de Wmo, omdat er meer verwijzers zijn: een officier van justitie, kinderarts of kinderrechter kan jeugdzorg toewijzen. Bij de Wmo is dit beperkt tot huisarts en gemeente (Wmo-consulent, Wmo-loket, etc.)
- Vanwege de complexiteit en hoge kosten kiezen veel gemeenten ervoor om de jeugdwet regionaal te organiseren en te financieren.
- Gemeente Den Haag organiseert de Jeugdwet samen met negen andere gemeenten in H10 Inkoopbureau.
- Voor jeugdhulp hebben de gemeenten in de regio Haaglanden¹ met meer dan 100 aanbieders een contract afgesloten.
- Alle producten die binnen de jeugdwet worden aangeboden zijn te vinden in de [productcodetabel](#).
- Ten opzichte van de Wmo is de jeugdzorg vaak meer gespecialiseerde zorgverlening. Er is minder beweegruimte en de zorgverlening leent zich tot nu minder voor technologische innovatie.
- Zorginhoudelijke regelgeving, zoals richtlijnen, protocollen en standaarden, kunnen eveneens innovatie in de jeugdzorg in de weg staan. Dit is een veel genoemde belemmering in gesprekken.

¹ De gemeenten Delft, Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Midden-Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Voorschoten, Wassenaar, Westland en Zoetermeer vormen samen de regio Haaglanden en ook inkoopbureau H10 (jeugdhulp-haaglanden.nl)

(Zorg)innovatiebeleid gemeente Den Haag (1)

- Experimenteerruimte: Den Haag is een van de tien pilotregio's van VWS voor integraal zorgbudget: Wlz, Zvw, Wmo en Jeugdwet in één pot met geld.
- Gemeente Den Haag zet actief in op beleid voor zorginnovatie. Het beleidsplan bestaat uit vijf onderdelen (zie volgende pagina).
- Gemeente Den Haag hanteert een afwegingskader voor technologie pilots¹. Om in aanraking te komen voor een subsidiering, worden pilots beoordeeld op: digitale technologie, opschaalbaar, aannemelijk onderbouwd effect, iZi-criteria, privacy geborgd (Bron: Afwegingskader technologie pilots).

Regelgeving

Doelen zorginnovatiebeleid gemeente Den Haag volgens 'opgave Zorg en Innovatie¹' (2)

Zorginnovatie samen met inwoners

- Werken aan bewustwording, het vergroten van toegankelijkheid en vaardigheden voor innovaties voor gezond (lang) thuis wonen.

Zorginnovatie samen met ondernemers

- Zorgen dat ondernemers optimaal kunnen bijdragen aan het slimmer en betaalbaarder organiseren van de Wmo- en Jeugd-ondersteuning en daarvoor een zo goed mogelijke basisinfrastructuur creëren voor innovaties voor het sociale domein in Den Haag.

Zorginnovatie samen met de ketenpartners

- Zorgen dat technologische innovaties goed in de keten worden ingevoerd en de innovaties gebruiken om de keten zelf slimmer te organiseren.

Zorginnovatie samen met zorgaanbieders Wmo

- Zorgen dat aanbieders weten hoe zij de andere vormen van ondersteuning, waaronder technologische innovaties in kunnen zetten bij het bieden van de Wmo en Jeugdondersteuning.

Zorginnovatie samen met onderwijs- en kennisinstellingen

- Technologische innovaties voor Wmo en Jeugd vanuit studenten verder brengen en het goed verbinden van opleidingen, beleidsdoelen en technologische innovaties.

Vraag

Vraag

Ecosysteemelement - vraag

- Het ecosysteemelement 'vraag' wordt gezien als potentiële bestedingsruimte en vraag uit de markt. Voor de ecosysteemanalyse van innovatie in gemeentelijke zorg en ondersteuning brengen we de vraag naar zorg en de vraag naar zorginnovatie in beeld.
- In deze analyse onderscheiden we *collectieve vraag* en *individuele vraag*
 - Collectieve vraag naar innovatie: gemeente Den Haag, de regio Haaglanden, zorgaanbieders, werkgeversnetwerken, etc.
 - Individuele vraag naar innovatie: inwoner, cliënt, zorgprofessional.
- Collectieve vraag kan ook worden gezien als '*guidance of the search*'¹: hoe meer partijen er (collectief) vragen om innovatie, hoe meer aandacht er automatisch voor ontstaat. Ten aanzien van de individuele vraag spelen factoren mee zoals koopkracht, segmenten en demografische kenmerken.

Vraag

Collectieve vraag naar innovatie

- De vraag naar innovatie vanuit collectief belang is groot, vanwege de toenemende ziektelast en uitdaging deze het hoofd te bieden. Momenteel maakt 22,4% van de huishoudens in Den Haag gebruik van een van de Wmo en jeugdvoorzieningen¹
- Meeste ziektelast is te verwachten door **chronische ouderdomsziekten** en **kanker**. Met de vergrijzing neemt het aantal mensen met een (chronische) aandoening in de regio ook toe (zie volgende achtergrondpagina's). Met zulke aantallen 'patiënten' op een klein oppervlak en een beperkt budget zijn er voldoende mogelijkheden om te innoveren en slimme oplossingen te bedenken en in te zetten¹
- In vergelijking met Nederland wonen er **veel mensen (38,2%) met een migratieachtergrond** in Haaglanden (zie volgende pagina's). Dit is niet uitzonderlijk vanwege het stedelijke karakter van de regio. Vandaar dat het aantal mensen met een migratieachtergrond in Den Haag ten opzichte van andere gemeenten in de regio Haaglanden relatief hoog is. Wat dit voor de zorg economie betekent is vooralsnog onduidelijk. Tot nu waren er weinig ouderen met een niet-westerse achtergrond. Een deel hiervan trok in bij hun kinderen en had daarom een beperkte zorgvraag. De komende jaren zal **het aantal 'niet-westerse ouderen' extra hard toenemen** en we weten minder goed wat dit zal betekenen.
- Naast verschillen in culturele achtergrond speelt ook het opleidingsniveau mee. Inwoners van Den Haag zijn relatief vaak hoogopgeleid, de **'middenklasse' is ondervertegenwoordigd**. Lager opgeleiden krijgen in de regel eerder een zorgvraag en hebben meer moeite met zelfmanagement.

Vraag

Achtergrond: gebruik van sociaal domein voorzieningen in Den Haag (1/3)

- In Den Haag maakt 22,4% van de huishoudens gebruik van één van de Wmo en jeugdvoorzieningen:
 - 20.080 inwoners in Den Haag hebben een Wmo-voorziening;
 - 6.500 inwoners maken gebruik van een Jeugdwetvoorziening;
 - Circa 10.000 inwoners maken gebruik van >-4 voorzieningen in het sociaal domein.
- 'Hulp in het huishouden' wordt in Den Haag door minder inwoners ontvangen dan elders in Nederland. Het aantal mensen dat 'ondersteuning thuis' ontvangt is aanzienlijk hoger in Den Haag dan elders in Nederland. De voorziening 'ondersteuning thuis' heeft waarschijnlijk vaak een sterke samenhang met langdurige zorg thuis; dat valt onder de Wlz.

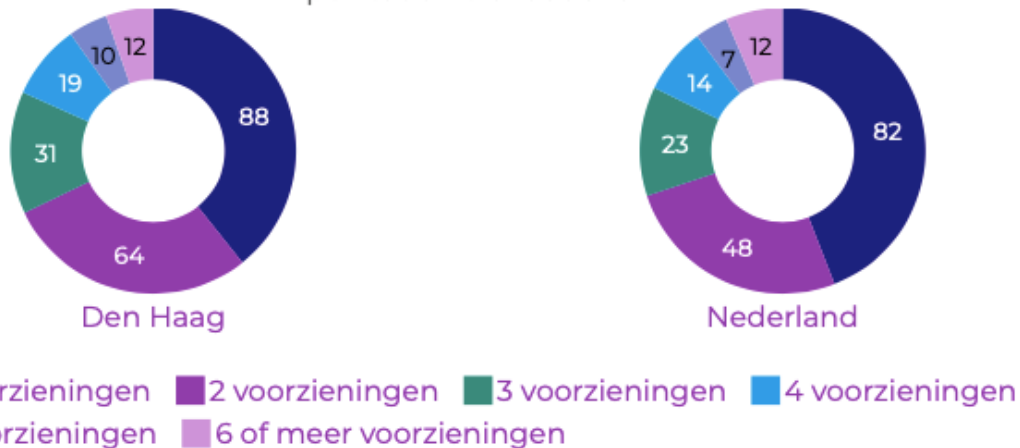
Vraag

Achtergrond: gebruik van voorzieningen in Den Haag (2/3)

- Het aantal huishoudens in Den Haag dat gebruik maakt van twee maatwerkvoorzieningen ligt iets hoger dan gemiddeld in Nederland (64 t.o.v. 48 per 1.000 huishoudens)
- Individuele Wmo-voorzieningen betreffen vooral hulpmiddelen en diensten (44 per 1.000 inwoners) en ondersteuning thuis (35 per 1.000 inwoners). Hulp bij het huishouden is een aparte voorziening en dit wordt slechts door 1 op de 1.000 inwoners gebruikt als individuele Wmo-voorziening.

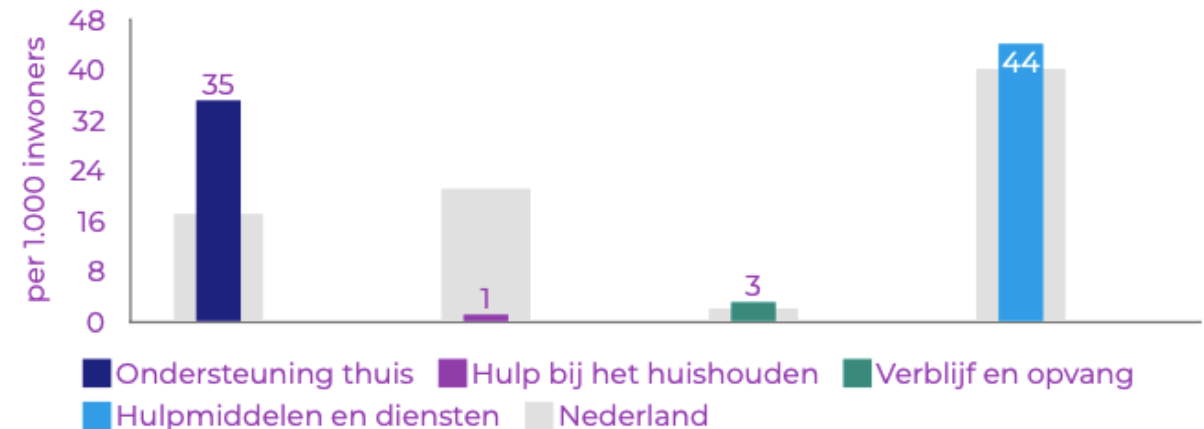
Huishoudens met maatwerkvoorzieningen

per 1.000 huishoudens

Inwoners met individuele Wmo-voorzieningen

Den Haag

tweede halfjaar 2018

CBS MSD WMO

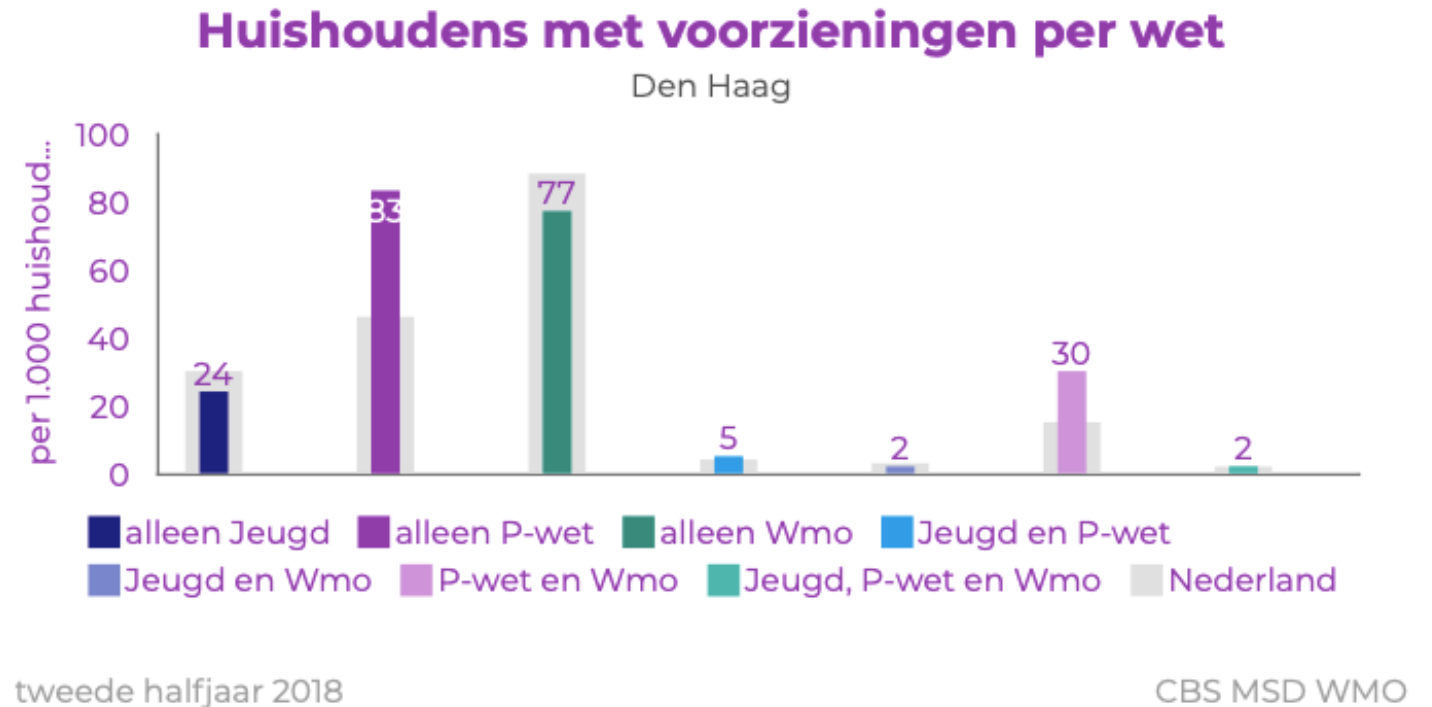
tweede halfjaar 2018

CBS MSD WMO

Vraag

Achtergrond: gebruik van voorzieningen in Den Haag (3/3)

- De meeste huishoudens in Den Haag maken gebruik van een van de drie voorzieningen in het sociaal domein.
- De combinatie van Participatiewet en Wmo=voorzieningen komt het meeste voor; namelijk bij 30.000 huishoudens. komt het
- 2.000 huishoudens maken combineren alle drie de voorzieningen.

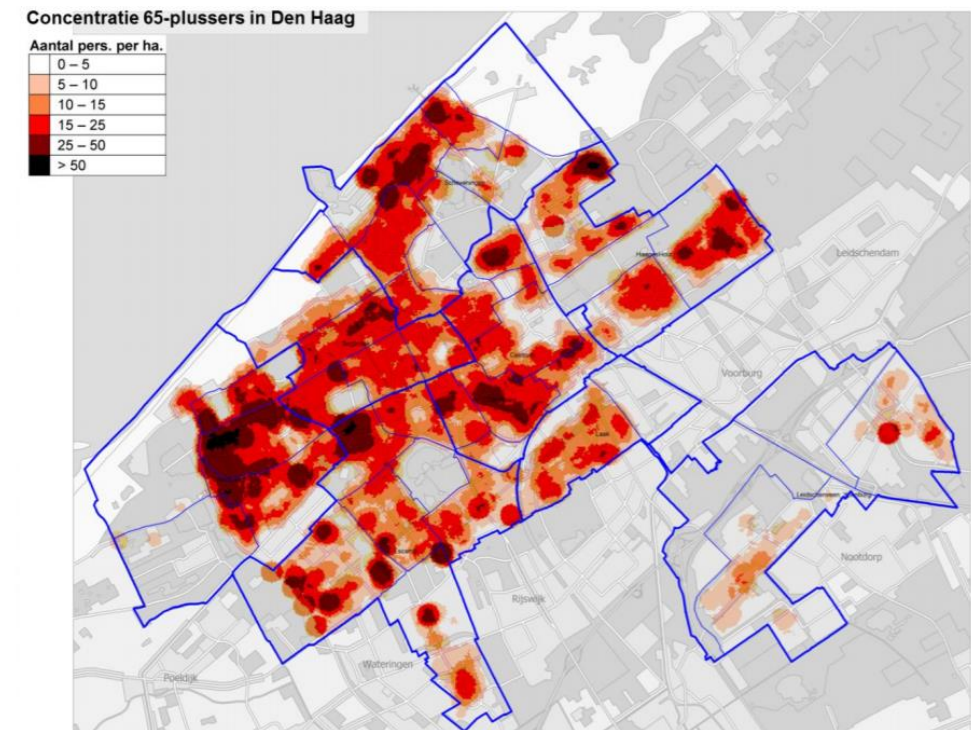
Vraag

Achtergrond: vergrijzing

- Het vergrijzingsprofiel van Den Haag lijkt sterk op dat van Rotterdam.
- De vergrijzing is in Den Haag en Rotterdam sterker zichtbaar dan in Amsterdam en Utrecht.
- Aandeel ouderen en grijze druk ligt in de grote steden lager dan het landelijk gemiddelde.

	65 tot 80 jaar	80 jaar of ouder	Grijze druk
	%	%	%
Nederland	14,6	4,6	32,6
Amsterdam	9,8	2,7	18,3
Den Haag	11	3,5	23,2
Rotterdam	11,3	4	24,2
Utrecht (gemeente)	7,8	2,6	15,4

Bron: CBS, 2019.

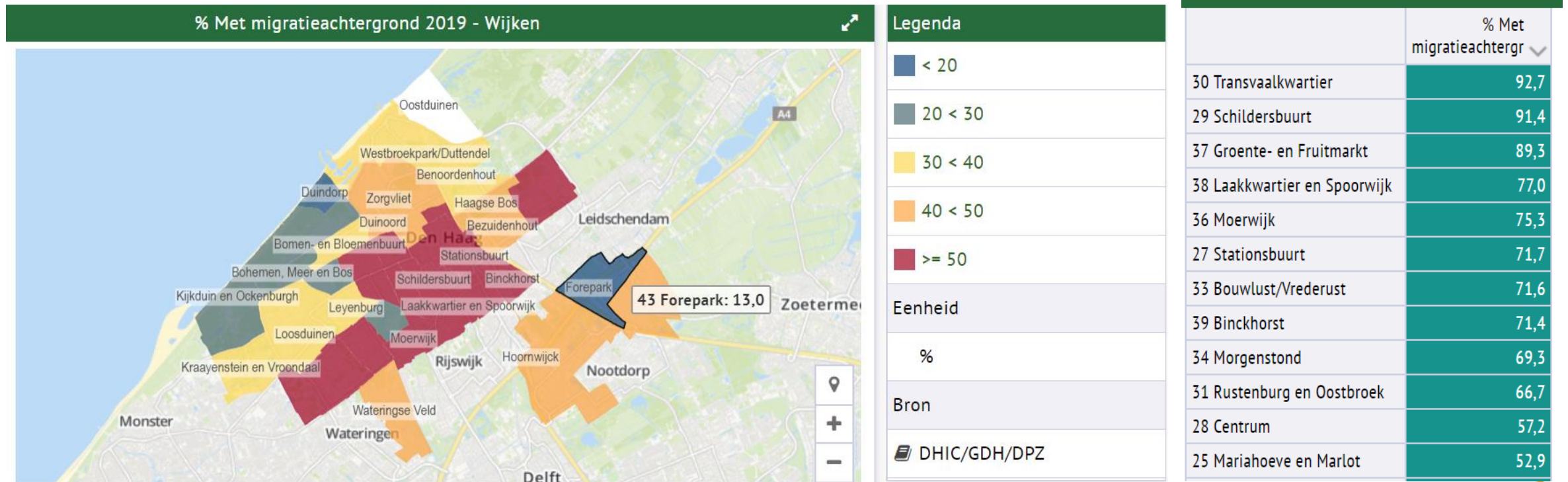

Bron: Ouderenmonitor gemeente Den Haag (2018)

Vraag

Achtergrond: migratieachtergrond

- In een groot aantal Haagse wijken heeft meer dan 50% van de inwoners een migratieachtergrond.
- In vijf wijken ligt het aandeel inwoners met een migratieachtergrond boven de 75%.

Vraag

Individuele vraag naar innovatie

- Adoptie van technologische innovatie bij individuen is één van de grote uitdagingen. Adoptie hangt af van bewustzijn, motivatie, kennis en vaardigheden bij de einddoelgroep (bewoners/cliënten/patiënten) en bij zorgaanbieders.
- Bij zorg en ondersteuning gaat het vaak om groepen (zeer) kwetsbare **cliënten**, die niet beschikken over de benodigde gezondheidsvaardigheden en digi- en taalvaardigheden. Daarnaast beschikken ze niet over voldoende geld en/of internettoegang. En ook als deze zaken allemaal wel op orde zijn, staan bewoners lang niet altijd open voor innovatie; ze besteden hun spaarzame geld liever aan andere zaken, zijn bang dat door de toepassing van technologie ook iets verloren gaat (bijvoorbeeld persoonlijk contact met een zorgverlener) of houden in het algemeen niet van verandering.
- Bij **zorgaanbieders** is adoptie van technologische zorginnovatie om verschillende redenen eveneens problematisch. Bestuurders en managers zien naast kansen vooral financiële risico's. En voor de ict-afdeling is het implementeren van technologische zorginnovatie een forse opgave. Hierbij speelt ook mee dat zorgaanbieders momenteel worden geconfronteerd met forse uitdagingen en veel onzekerheid voor wat betreft financiering. De nadruk ligt daardoor op de korte termijn. Dit gaat ten koste van de ruimte en aandacht voor innovatie.
- **Zorgprofessional** beschikken in veel gevallen nog niet over de benodigde kennis en kunde. Zo moeten zorgverleners en indicatiestellers weten welke nieuwe toepassingen er zijn én kunnen inschatten wat een patiënt/cliënt nodig heeft en bij hem/haar past. Dat is een nieuwe vaardigheid. Ook beschikken zorgprofessionals – net als de doelgroep zelf – nog lang niet altijd over de benodigde digitale vaardigheden om technologische zorginnovatie in de praktijk toe te passen. Daarnaast gaat technologische zorginnovatie veelal gepaard met veranderingen in werkwijzen. Hiervoor is vaak te weinig aandacht, waardoor de veranderbereidheid onder zorgpersoneel laag is.

Fysieke infrastructuur

Fysieke infrastructuur

Ecosysteemelement - fysieke infrastructuur

- In het ecosysteemmodel wordt bij fysieke infrastructuur vaak als eerste gekeken naar snelwegen, treinverbindingen en afstand tot luchthavens. Aangezien dat voor de toepassing in deze situatie minder relevant lijkt, zijn hier drie andere infrastructuren in beeld gebracht:
 - Technologische infrastructuur
 - Zorginfrastructuur
 - Innovatie-infrastructuur

Fysieke infrastructuur

Technologische infrastructuur: sterke ICT-sector aanwezig

- ICT wordt gezien als een belangrijk element van zorginnovatie. De omzet van de ICT-sector stijgt. In de zorg wordt in totaal circa 2-2,5 miljard aan ICT uitgegeven. Deze uitgaven stijgen jaarlijks gemiddeld met 1,5%.¹ Daarmee neemt naar verwachting ook de werkgelegenheid op het snijvlak van ICT en zorg verder toe. Op basis van beschikbare cijfers is het niet mogelijk om de precieze omvang van de ICT in de zorg in Haaglanden in kaart te brengen².
- In regio Haaglanden zijn ruim 5.200 organisaties en meer dan 28.000 mensen werkzaam in de ICT en Telecom sector. Dat is 5.4% van het totaal aantal werkzame mensen in de regio en hoger dan gemiddeld in Nederland (3.1%).
- Binnen ICT/e-health is Internet of Things (IoT) de meest kansrijke ontwikkeling met de uitrol van een 5G-netwerk in Den Haag.
- Onder e-health wordt door de NZa verstaan: 'het gebruik van hedendaagse informatie- en communicatietechnologieën, met name via internet, om gezondheid en gezondheidszorg te ondersteunen of verbeteren'.³ Binnen eHealth wordt onderscheid gemaakt in e-zorg (diagnosestelling, consulten, monitoring), e-ondersteuning (inzage in dossier, online afspraken maken) en e-public Health (voorlichting, preventie).
- Bijna 4 op de 10 zorgwerkgevers was medio 2018 bezig met de invoering van e-health. Dit gebeurt vooral in ziekenhuizen, GGZ en huisartsenzorg.⁴

¹ Hype Cycle for ICT, Gartner (2015).

² BeBright rapport, 2017, p. 52.

³ NZa-wegwijzer Bekostiging e-health 2019, p.6.

⁴ AZW Werkgeversenquête 2018.

Fysieke infrastructuur

Zorginfrastructuur

- Den Haag kent 1.429 zorginstellingslocaties. Daarvan zijn op dit moment 64 verpleeghuizen en verzorgingshuizen in Den Haag bekend (ZorgkaartNederland). Er zijn 63 gecontracteerde zorgaanbieders voor Wmo. Er zijn ruim 100 gecontracteerde zorgaanbieders voor Jeugdzorg.
- In 2018 telt Den Haag, in de brede definitie van de zorgsector, 4.925 vestigingen. Dit aantal vestigingen is in de periode 2013-2018 met 57,9% gegroeid.¹
- In 2018 zijn in Den Haag 819 nieuwe zorgvestigingen geopend tegenover 343 sluitingen.
- Indicatief² is Reinier de Graaf groep de grootste werkgever op basis van KvK-data. Deze zijn handmatig ingedeeld naar bijbehorende SBI-code die vervolgens gekoppeld is aan de sectoren.

	Aantal nieuwe vestigingen 2018	Aantal gestopte vestigingen 2018	Factor
Den Haag	819	343	2,39
Haaglanden	1.378	685	2,01

Naam	Werknemers
Reinier de Graaf Groep	1.465
Florein Zorg	943
Parnassia Haaglanden B.V.	932
Stichting Jeugdbescherming west Haaglanden	514
AstraZeneca B.V.	403
Vierstroom Hulp Thuis B.V.	402
Indigo B.V.	350
Lab West B.V.	322
De Jutters	312

¹ Uit figuur 2 Kengetallen per sector, clusteranalyse Den Haag (2019).

² Over het algemeen is informatie van de KvK in sommige gevallen niet compleet of niet geheel up-to-date. Ook is het vaak niet duidelijk of de werknemersaantallen enkel ingeschreven staan bij het hoofdkantoor of dat deze daadwerkelijk werken bij een vestiging in de regio. Daarom dient de lijst van grootste bedrijven (met bijbehorende werknemers) als indicatief te worden beschouwd.

Fysieke infrastructuur

Innovatie-infrastructuur

- Innovatie ontstaat waar bedrijfsleven, onderwijspartijen en kennisinstellingen elkaar ontmoeten. Publieke-private samenwerking of living labs zijn hier voorbeelden van. In de regio Den Haag zijn onder andere de volgende assets op het gebied van zorginnovatie aanwezig:
 - iZi Living Lab (Den Haag)
 - Fieldlab Technology Park Ypenburg (Den Haag)
 - LUMC Campus rondom het onderwerp population health management (Den Haag)
 - Medical Delta Living Lab Care Robotics (Delft en Leiden)
 - Living Lab Scheveningen op gebied van telecom (Den Haag)
 - Innovation Lab Haagse Hogeschool in Dutch Innovation Factory (Zoetermeer)

Ondernemerschap / Cultuur

Ecosysteemelement – ondernemerschap / cultuur

- De ondernemerscultuur is te vatten in het aantal nieuwe bedrijven dat wordt opgestart in verhouding tot de grootte van de sector. Hoe beter de ondernemerscultuur, hoe gemakkelijker nieuwe bedrijven worden opgestart. Van belang is hoe de ondernemingscultuur in de regio wordt gewaardeerd.
- Bij dit element zijn in beeld gebracht:
 - Startups (nieuwe ondernemingen) en gazellen (opschalers)
 - Innovatieve bedrijven

Ondernemerschap / cultuur

Oprichtingen en aantallen startups

- Binnen de zorgsector werden zowel in Den Haag als in de regio Haaglanden in 2018 meer bedrijven opgericht dan gemiddeld voor alle sectoren.
- Ondanks inspanningen heeft Den Haag nog een relatief zwakke startup-cultuur: Den Haag heeft absoluut en relatief de minste startups van vier grote gemeenten in Nederland.
- In Den Haag zijn verhoudingsgewijs wel meer startups in de categorie 'health' dan in Amsterdam en Rotterdam, maar beduidend minder dan in Utrecht.

Sector	Den Haag	Haaglanden
Zorg (SBI ¹ 86, 87, 88)	166,5	148,7
Alle sectoren	155,3	135,8

Aantal nieuwe bedrijven opgericht per 1.000 bedrijven in 2018

Gemeenten	Startups totaal	Health	Aandeel health	Aantal inwoners
Amsterdam	1.927	113	5,8%	863.202
Utrecht	352	57	16,2%	347.483
Den Haag	208	18	8,6%	532.561
Rotterdam	591	34	5,8%	644.527

33 ¹ SBI staat voor Standaard Bedrijfsindeling en wordt door CBS gebruikt om organisaties te categoriseren naar sectoren volgens (hoofd)bedrijfsactiviteiten.

Zorg startups in Den Haag

- Startups op het gebied van Health zijn volgens StartupDelta in Den Haag onder andere:¹
 - Angiotarget
 - Yapili
 - BHVNederland
 - EldersVR
 - TRM Oncology
 - Cassini Technologies
 - Totem Health patch
 - Be Sure Healthcare BV
 - EyeSense
 - Robot Care Systems

Ondernemerschap / cultuur

Een referentieregio: Healthy Urban Living (regio Utrecht)

- De regio Utrecht heeft meer startups op het gebied van zorg en innovatie dan de regio Den Haag. Verklaringen zijn te vinden in **hoge concentratie van onderwijs op alle niveaus en diverse disciplines, aantrekkelijk micro-klimaat**, en Utrecht als algehele aantrekkelijke vestigingsplaats vanwege de goede bereikbaarheid en hoog opgeleide beroepsbevolking.

Verklaring	Toelichting
Hoge concentratie van onderwijs op alle niveaus	Kansen voor innovaties liggen op het snijvlak van verschillende disciplines. Een combinatie van <i>serious gaming</i> en zorg kan bijvoorbeeld leiden tot een spel dat zieke kinderen helpt hun medicijnen correct in te nemen.
Aantrekkelijk micro-klimaat	Hoge concentratie van onderzoeks- en kennisinstututen, grote ziekenhuizen, beleidsinstanties, brancheverenigingen en de aanwezigheid excellente universiteit: het Instituut (NVI), het Julius Centrum voor Epidemiologie en TNO Kwaliteit van Leven. Naast een aantal grote bedrijven waaronder GlaxoSmithKline, Danone en Genmab, bevat het Utrechtse life sciences cluster ook ongeveer 30 kleinere bedrijven die vaak gestart zijn als spin off van een ander bedrijf of kennisinstelling.
Samenwerking cure en care	Nauwe samenwerking tussen zorgsector en life science-cluster.
Utrecht Science Park	Innovatiecampus met kennisinstellingen, bedrijven, incubator en op valorisatie gerichte instituten met een focus op life sciences en duurzaamheid.
Aantrekkelijke vestigingsplaats	Utrecht is in het algemeen een aantrekkelijke vestigingsplaats is voor bedrijven, door economische clustervorming rondom kennisinstututen, de centrale ligging en bereikbaarheid (met hieraan verbonden sterk ontwikkelde zakelijke dienstverlening), de levendige centra en de landschappen.
Human capital	Utrecht heeft daarnaast een hoogst opgeleide beroepsbevolking van Nederland.

Ondernemerschap / cultuur

Gazellen

Bedrijfsnaam	Sector	Omzetgroei (%)	Werknemers	Plaats
4Kids/Columbus Junior	gastouderbureau (kinderopvang, BSO)	117	163	Heino
Tandarts Today Holding	keten van tandartspraktijken	379	24	Eindhoven
Tandheelkunde Groep Nederland	keten van tandartspraktijken	83	8	Rotterdam
Qashflow	adviesbureau (zorg)	164	5	Ede
Kernfarm	veterinaire geneesmiddelen	4700	7	Breukelen
Brand New Job	outplacement- en re-integratiebureau	236	4	Utrecht
InfiniCare	helpt ggz-instellingen resultaten verbeteren	215	8	Utrecht

Innovatieve bedrijven

- De MKB Innovatie Top 100 is een lijst van de 100 innovatieve bedrijven (KvK)
- Noord-Holland en ICT-sector aan kop in lijst van 100 concrete innovaties 2019
- Het aantal innovaties in zorg en gezondheid' is ten opzichte van de lijst van 2017 gehalveerd.
- 22 innovaties uit de top 100 komen uit MKB in Zuid-Holland
- Drie innovaties in de top 100, binnen de categorie 'zorg/Human Health', komen uit Zuid-Holland:
 - Delft: cloudcuddle; veilig slapen voor ieder kind
 - Delft: Envision Technologies; blinde/slechtziende mensen laten lezen en zelfstandig leven
 - Den Haag: Robot Care systems; slimme rollator houdt je uit de rolstoel

802 zorginnovaties in Nederland

- Op het platform zorginnovatie.nl staan 802 innovaties verzameld.
- Deze zijn te filteren op fase, sector, type en regio.
- Het overzicht hanteert 18 labels bij 'sectoren' (zie hieronder).
- Zeer waarschijnlijk hebben innovaties meer dan één sector als label.
- De voor gemeentelijke zorg en ondersteuning relevante sectoren en hun aantallen innovaties zijn weergegeven in de tabel rechts.
- Ter vergelijik zijn ook VVT en gehandicaptenzorg meegenomen.
- Er zijn geen grote verschillen waarneembaar in aantal innovaties per sector.

Achttien sectoren zoals gedefinieerd op zorginnovatie.nl.

Sector	Aantal innovaties
Alle	802
Gemeenten	163
Jeugdzorg	138
Sociale domein	187
Mantelzorg	263
Preventie	353
Vrijwilliger	111
Thuiszorg	348
Gehandicaptenzorg	221
Verpleeg en verzorging	347

Financiering

Ecosysteemelement - financiering

- De toegang tot financiering is cruciaal voor het ontstaan van innovatieve projecten met een middellange tijdshorizon. Het gaat hier om de beschikbaarheid en toegankelijkheid van kapitaal voor de financiering van nieuwe initiatieven en ondernemingen. De aanwezigheid en inhoudelijke focus van financiers voor zorginnovatie is bepalend voor het aantal investeringen. Het gaat dan om zowel publieke als private financiers.
- Daarnaast is het relevant om inzichtelijk te krijgen hoe publieke financieringsstromen voor zorg en ondersteuning zijn georganiseerd (de bekostiging van Wmo en Jeugdwet).
- Bij dit element zijn daarom in beeld gebracht:
 - 1) Financiering van innovatie
 - 2) Financiering (ook wel bekostiging) van gemeentelijke zorg en ondersteuning

Financiering

Financiering van innovatie: private investeerders

- De grotere private investeringsfondsen focussen zich op cure en life science & health en vrijwel niet op gemeentelijke zorg en ondersteuning. Private investeerders met de specialisatie care zijn er weinig.
- In de periode 2015 -2017 is er door 56 verschillende investeerders geïnvesteerd in 92 bedrijven in de Life Science sector. Voor de jaren daarna is geen publieke data meer beschikbaar.
- In totaal hebben 35 verschillende investeerders geïnvesteerd in één of meer bedrijven gerelateerd aan Care, maar hadden er slechts drie een duidelijke specialisatie op dat gebied. Dit zijn investeerders met relatief weinig en kleine investeringen, waarvan er één inmiddels niet meer bestaat.
- De drie investeerders met specialisatie op het gebied van care zijn: CbusineZ, Concordia Fund (bestaat inmiddels niet meer), Personal Health Solutions.

Financiering

Financiering van innovatie: publieke investeerders

- Hoewel er dus nog weinig participaties specifiek gefocust zijn op care, kunnen bedrijven in de sector wel putten uit **diverse bronnen van financiering**. Sommige fondsen opereren landelijk, andere regionaal.
- In de regio Zuid-Holland is er bijvoorbeeld de regionale ontwikkelingsmaatschappij InnovationQuarter, investeerder NPM Capital, die wel een speciaal NL Healthcare fonds heeft, of een van de investeerders met meer focus op cure, zoals Life Science Partners, Forbion Capital Partners en Gilde Healthcare. Ook het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) en Invest NL bieden mogelijkheden.
- In Zuid-Holland is daarnaast het FundiQare actief, een samenwerking tussen Fundis, Noaber Foundation en InnovationQuarter. Bedoeld voor zorginnovaties die de kwaliteit van leven voor kwetsbare ouderen, chronisch zieken en mantelzorgers verbeteren.
- Ook op het gebied van **crowdfunding** zijn er platforms die zich profileren in de zorgsector, namelijk ZIB Crowdfunding, Kentaa en MedCrowdFund, wat nu tijdelijk uit de lucht is. Ook andere platforms staan open voor zorginitiatieven. Bijvoorbeeld het bedrijf Mantelaar, dat geneeskundestudenten koppelt aan ouderen om zorg en aandacht te bieden en naasten te ondersteunen bij de mantelzorg, haalde via een crowdfundingcampagne op OnePlanetCrowd €134.250 op, 269% van zijn streefbedrag.

Financiering

Financiering van gemeentelijke zorg en innovatie

- Jeugdzorg en Wmo zitten bij de gemeente Den Haag in één begrotingsprogramma. De lasten van Wmo en Jeugd beslaan 20% van de totale begroting van de gemeente.
 - De lasten sociale voorzieningen en maatschappelijke dienstverlening in Den Haag bedragen €2.165,- per inwoner per jaar (ten opzichte van €1.517,- gemiddeld in Zuid-Holland).
 - De zorguitgaven voor (onder andere) ouderenzorg en jeugdzorg stijgen. Op basis van verschillende prognoses is de verwachting dat de zorgkosten per jaar van 2,4% tot 3,5% toenemen (als gevolg van onder andere demografische verschuivingen, hogere inkomens, lonen en prijzen, beleidsingrijpen).
- De gemeente Den Haag kampt met tekorten, die met name op het conto komen van jeugdzorguitgaven. Er is geen geld om extra te investeren in het versterken van het ecosysteem rondom technologische zorginnovatie.
- Met zorg en ondersteuning en jeugdzorg is in totaal veel geld gemoeid. Als een deel daarvan beschikbaar kan worden gesteld voor de voorliggende opgave dan is veel meer mogelijk. Schotten in de financiering vormen hier een behoorlijke belemmering.

Financiering

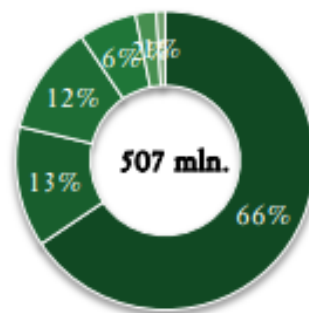
Gemeentelijke begroting

- De volgende bedragen zijn gemoeid met het begrotingsprogramma Zorg, Welzijn, Jeugd en Volksgezondheid van de gemeente Den Haag.

(bedragen x € 1000,-)

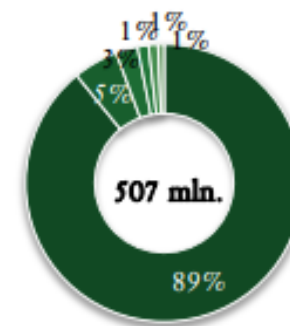
	Begroting				
	2018	2019	2020	2021	2022
Lasten	518.199	507.450	499.582	497.072	494.007
Baten	61.367	53.949	53.922	53.922	53.922
Saldo exclusief reserves	456.832	453.501	445.660	443.150	440.085
Dotaties	-	-	-	-	-
Onttrekkingen	4.050	1.250	1.250	1.250	-
Saldo inclusief reserves	452.782	452.251	444.410	441.900	440.085
Saldo incidentele baten en lasten	-12.561	-6.750	-4.750	-750	-200
Structureel saldo programma	440.221	445.501	439.660	441.150	439.885

Samenstelling programma
(obv begrote lasten incl. dotaties)

- Gespecialiseerde zorg en ondersteuning €332,8mln.
- Participatie en Preventie €66,3mln.
- Volksgezondheid €60,2mln.
- Veiligheid en bescherming €31,9mln.
- Toegang tot hulp en ondersteuning €11,5mln.
- Overige activiteiten €4,8mln.

Samenstelling dekking programma
(obv begrote baten incl. onttrekkingen)

- Algemene middelen €452,3mln.
- Deelnemers Gemeenschappelijke Regeling €26,6mln.
- Declaratie ambulanceritten €12,9mln.
- Eigen bijdrage €6,4mln.
- Huren €5,5mln.
- Overige €3,6mln.

Zakelijke diensten

Zakelijke diensten

Ecosysteemelement - zakelijke diensten

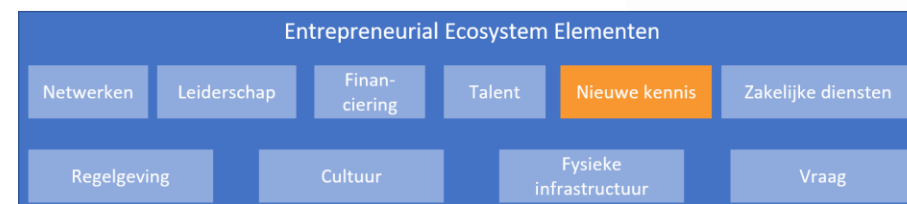
- Zakelijke diensten zijn ondersteunende diensten, bedrijven en intermediairs die ideeën en toepassingen verbinden. Hoe meer intermediaire diensten in het ecosysteem, hoe minder barrières er zijn en hoe minder tijd het kost om innovaties te realiseren en verspreiden.
- Bij dit element is gekeken naar bedrijfsvestigingen in de zakelijke dienstverlening, evenals organisaties in de regio die zorginnovatie en/of gemeentelijke zorg en ondersteuning ondersteunen.

Zakelijke diensten

Aanwezige intermediairs in de regio

- In Den Haag zijn 87 intermediaire diensten ingeschreven (KvK 2019).
- Intermediaire organisatie die gevestigd zijn in Den Haag (en omliggende gemeenten) en een focus hebben op zorg zijn onder andere:
 - Lijn1 – advies, ondersteuning en netwerkvorming op het terrein van zorg en welzijn in de wijk (Voorburg)
 - Menskracht7 – bedrijfsopleider van ROC Mondriaan (Den Haag)
 - PIDZ – netwerk van zorgprofessionals (Den Haag)
 - Springstaff – recruitmentspecialist voor de ehealth sector (Den Haag)
 - Uitzendbureau Driessen – uitzendbureau voor publieke sector waaronder zorg en welzijn (vestiging in Den Haag)
 - ZorgLoont – gespecialiseerd in arbeidsbemiddeling uitsluitend in de gezondheidszorg (Den Haag)
 - ZorgScala – branchevereniging van zorgaanbieders in de regio Haaglanden (Rijswijk)

Nieuwe kennis

Nieuwe kennis

Ecosysteemelement - nieuwe kennis

- Nieuwe kennis ontstaat en wordt vertaald in toepassingen bij R&D. Dit element kan in beeld worden gebracht door intensiteit (gemiddelde investering per bedrijf) en prevalentie (aantal bedrijven dat investeert in R&D per 1.000 bedrijven) van investering in loonkosten en machines voor Research & Development (R&D).
- Kennis- en onderwijsinstellingen hebben doorgaans een grote rol in bij de productie van nieuwe kennis. Nieuwe kennis in Den Haag maken we inzichtelijk door te kijken naar de kennisinfrastructuur.

Nieuwe kennis

Kennisinfrastructuur: instellingen

- Er zijn verschillende kennisinstellingen in de regio Den Haag die in meer of mindere mate actief zijn op het terrein van zorginnovatie.

Nieuwe kennis

Kennisinfrastructuur: practoraten, PPS'en en lectoraten

- Broedplaatsen voor nieuwe kennis zijn publieke private samenwerkingen (PPS'en), lectoraten (HBO) en practoraten (MBO). Daar worden combinaties gemaakt van technologie en care, en combinaties van private en publieke partijen. Er zijn diverse lectoraten, publiek private samenwerkingen en een enkel practoraat actief in de regio Den Haag.

Lectoraat	Instelling
Innoverend Ondernemen	De Haagse Hogeschool
Mantelzorg	De Haagse Hogeschool
Jeugd en Opvoeding	De Haagse Hogeschool
Urban Ageing	De Haagse Hogeschool
Gezonde Leefstijl in een Stimulerende Omgeving	De Haagse Hogeschool
Technologie voor Gezondheid	De Haagse Hogeschool
Psychogeriatric	De Haagse Hogeschool
Revalidatie	De Haagse Hogeschool
Oncologische zorg	De Haagse Hogeschool

PPS	Type	Organisatie
Centre of expertise Genomics Generade	CoE	Hogeschool Leiden
Expertisecentrum Maatschappelijke Innovatie	CoE	Hogeschool Rotterdam
Extra Strong	RIF	ROC Mondriaan
Rotterdamse Plus	RIF	Albeda College
Spoor 22	RIF	ROC Mondriaan

Practoraat	Instelling
Technologie in Zorg en Welzijn	ROC Mondriaan

Verdieping: practoraat 'Technologie in zorg en welzijn'

- Het practoraat 'Technologie in zorg en welzijn' is een initiatief van ROC Mondriaan in antwoord op de vele vragen van het werkveld. De aanleiding voor het practoraat ligt in het gegeven dat de zorgvraag toeneemt en het aantal werknemers afneemt.
- Technologische toepassingen worden vaak met de beste intenties bedacht door 'knappe wo-koppen', maar moeten worden ingezet door mbo-opgeleide mensen in zorg en welzijn, vooral op niveau 2 en 3.
- Het practoraat is een samenwerking van Hagaziekenhuis, ROC Mondriaan, Haagse Hogeschool en Leiden Hogeschool.
- Onderzoeksvragen van het practoraat: 'Wat doet een technologisch hulpmiddel, waarmee staat het ten dienste van cliënt en zorgverlener? Hoe wordt de adoptie van technologie vergemakkelijkt? Wat is daarvoor nodig?'
- ROC Mondriaan is momenteel ook bezig met het opzetten van een innovatiecentrum zorg en welzijn op de locatie Leidschenveen, waar onderwijs en implementatie samenkomen.

Kennisinfrastuctuur: Leerstoelen en onderzoekslabs

- In 2016 opende het Leids Universitair Medisch Centrum (LUMC) samen met partners, waaronder de gemeente Den Haag, Haaglanden Medisch Centrum en het HagaZiekenhuis, de LUMC-Campus Den Haag. De LUMC-Campus Den Haag biedt onderwijs aan op het gebied van volksgezondheidsmanagement en huisartsgeneeskunde. Daarnaast houdt de LUMC-Campus Den Haag zich bezig met onderzoek en innovatie in de zorg.
- De TU Delft heeft sinds juli 2019 een samenwerking met Reinier de Graaf ziekenhuis binnen de leerstoel 'Technologie ter verbetering van de zorg'. De focus van de leerstoel ligt op patiëntveiligheid, efficiëntie van zorgprocessen, datamanagement en logistiek.
- Erasmus Universiteit Rotterdam heeft de bijzondere leerstoel Social and Behavioural Sciences; Technologie en samenleving en de leerstoelen Health Policy & Management; Economische evaluatie van zorginnovaties voor chronisch zieken en Management en organisatie van ouderenzorg.

Talent

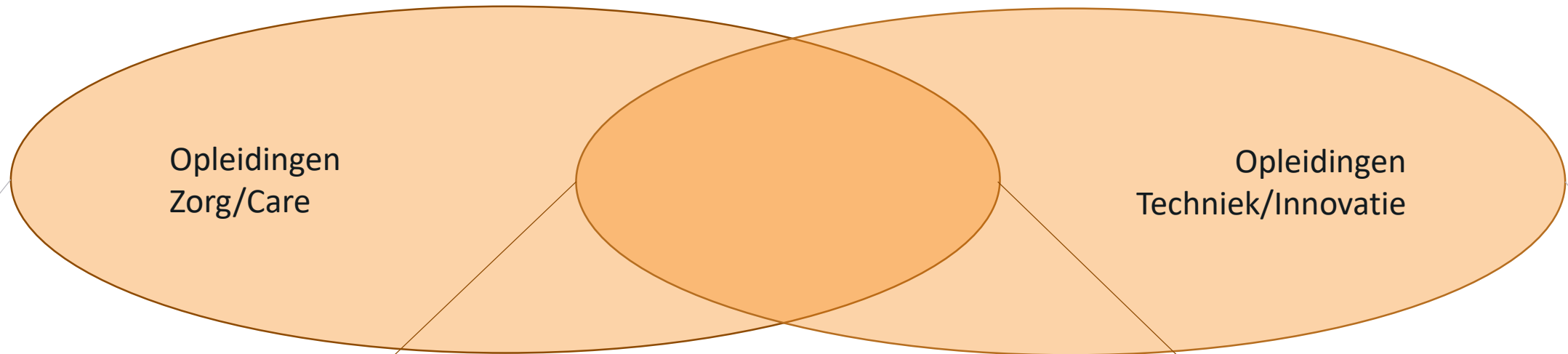

Ecosysteemelement - talent

- De aanwezigheid van een diverse groep goed opgeleiden (talent) is van groot belang voor het succes van ecosysteem. Ook moet er sprake zijn van een match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.
- Bij de analyse van dit elementen is gekeken naar:
 - Opleidingen
 - Studenten
 - Banen

Talent

Opleidingen op het raakvlak tussen zorg en innovatie

MBO Maatschappelijke Zorg
MBO Verpleegkunde
HBO Verpleegkunde
HBO Social Work
Bsc Geneeskunde
Msc Vitality and Ageing
Msc Health Economics, Policy and Law
Et cetera

Bsc Klinische Technologie
Msc Technical Medicine
Msc Biomedical Engineering
Msc Mechanical Engineering, track: BioMechanical Design
Msc Applied Physics, track: Physics for Health and Life
Msc Strategic Product Design, specialisation: Medisign
MOOC Design in Healthcare

MBO Applicatie-ontwikkelaar
MBO Elektrotechniek
HBO Industrieel ontwerpen
HBO Elektrotechniek
Bsc Industrieel ontwerpen
Bsc/Msc Werktuigbouwkunde
Bsc/Msc Elektrotechniek
Et cetera

Aantallen studenten

- Er worden diverse WO-, HBO-, en MBO-opleidingen gerelateerd aan zorg aangeboden in de regio Zuid-Holland. Het aantal studenten op deze opleidingen is gegroeid in de periode 2014 – 2018.
- De grootste groei is te zien onder WO-studenten.
- Bij WO-opleidingen zien we dat er in toenemende mate aandacht is voor het raakvlak van zorg en technologie. Deze opleidingen laten een groei zien in Zuid-Holland.

Totaal over de jaren	2014	2015	2016	2017	2018	Groei
WO	11625	12056	12980	13627	14458	24,4%
HBO	21669	21561	21515	21889	21746	0,4%
MBO	159762	154283	157692	160271	166474	4,2%
Totaal	193056	187900	192187	195787	202678	5,0%

Tabel: Absolute aantallen studenten in care- of cure gerelateerde opleidingen in Zuid-Holland
(bron: DUO, 2014-2018)

Banen: aantallen werkzame personen

- CBS-cijfers van 2018 laten zien hoeveel personen er werkzaam zijn in de verschillende subsectoren van zorg en welzijn.
- In ziekenhuizen en VVT zijn de meeste personen werkzaam; respectievelijk 16.758 (21%) en 24.738 (31%).
- Sectoren gemeentelijke zorg en ondersteuning, te weten jeugdzorg, sociaal werk en overige zorg en welzijn, kennen aanzienlijk minder werkzame personen.

Aantal werkzame personen in sectoren in regio Haaglanden (2018)

Bron: CBS (2018)

Talent

Banen in gemeentelijke zorg en ondersteuning kennen een klein overschot

- Om de arbeidsmarkt gerelateerd aan de sector in beeld te brengen is er gekeken naar de spanningsindicator van beroepen die relevant zijn voor de sector.
- De spanningsindicator is gebaseerd op het aantal personen die vanuit werkloosheid op zoek zijn naar het beroep en het aantal openstaande vacatures.
- Hoe meer vacatures er open staan ten opzichte van het aantal werkzoekende hoe groter de krapte. Oftewel: hoe krappere de spanningsindicator hoe moeilijker vervulbaar vacatures zijn.

Beroepsgroep	Spanningsindicator Haaglanden	Spanningsindicator NL
Artsen	krap	krap
Gespecialiseerd verpleegkundigen	zeer krap	zeer krap
Medisch praktijkassistenten	krap	krap
Fysiotherapeuten	krap	krap
Psychologen en sociologen	gemiddeld	gemiddeld
Verpleegkundigen (mbo)	zeer krap	zeer krap
Sociaal werkers, groeps- en woonbegeleiders	krap	gemiddeld
Verzorgenden	gemiddeld	krap
Laboranten	-	krap
Directiesecretaresses	krap	gemiddeld
Verzorgenden	gemiddeld	krap
Sociaal werkers, groeps- en woonbegeleiders	krap	gemiddeld
Leidsters kinderopvang en onderwijsassistenten	krap	gemiddeld
Schoonmakers	gemiddeld	krap
Maatschappelijk werkers	gemiddeld	ruim
Gespecialiseerd verpleegkundigen	zeer krap	zeer krap
Verpleegkundigen (mbo)	zeer krap	zeer krap

Netwerken

Ecosysteemelement - netwerken

- Netwerken vormen een belangrijk element voor een goed functionerend ecosysteem. Het bestaan van gedegen netwerken in een ecosysteem zorgt voor efficiënte verspreiding van kennis, arbeid en kapitaal.
- Dit is in beeld gebracht door te kijken naar:
 - Kennisnetwerken en clusterorganisaties
 - Netwerken van publiek gefinancierde innovatieprojecten zoals te ontlelen aan:
 - *Stichting Innovatie Alliantie (SIA) voor innovatieprojecten in het hbo*
 - *Rijksdienst voor Ondernemends Nederland (RVO) voor (publiek meegefinancierde) innovatieprojecten bij bedrijven, vaak met onderzoeksinstellingen*

Netwerken

Kennisnetwerken & clusterorganisaties in Nederland

- Door heel Nederland zijn zorginnovatienetwerken en -clusters actief.
- In totaal zijn er tien regionale partners voor zorginnovatie die samen onder een landelijk netwerk vallen.
- Den Haag hoort bij 'Medical Delta', maar de gemeente Den Haag is geen partner.
- Van de 110 innovaties die zijn voortgekomen uit deelnemers in dit landelijke netwerk (2018), kwamen er tien uit de Medical Delta (zie volgende pagina). Health Valley in regio Arnhem-Nijmegen omvat van alle regionale clusters veruit de meeste innovaties binnen dit landelijke netwerk (42 innovaties).

REGIONALE PARTNERS				
Deze partijen ondersteunen innovaties in de zorg en helpen dit platform mogelijk te maken.				
 VitaValley 3 innovaties	 Health Valley 42 innovaties	 Amsterdam Economic Board 1 innovatie	 Care Innovation Center West- Brabant 9 innovaties	 Slimmer Leven 2020 18 innovaties
 Healthy Ageing Network Northern Netherlands 11 innovaties	 EIZT 10 innovaties	 Health Innovation Park 3 innovaties	 Medical Delta 10 innovaties	 Economic Board Utrecht 2 innovaties

Bron: www.zorginnovatie.nl/partners

Netwerken

- Er zijn tien innovaties die door Medical Delta zijn ondersteund. Deze zijn hieronder weergegeven en aangegeven is hun toepassing (ja/nee) in gemeentelijke zorg en ondersteuning.
- Innovaties die toepasbaar zijn in gemeentelijke zorg en ondersteuning lijken voornamelijk te zijn gericht op zorg aan huis (Wmo).

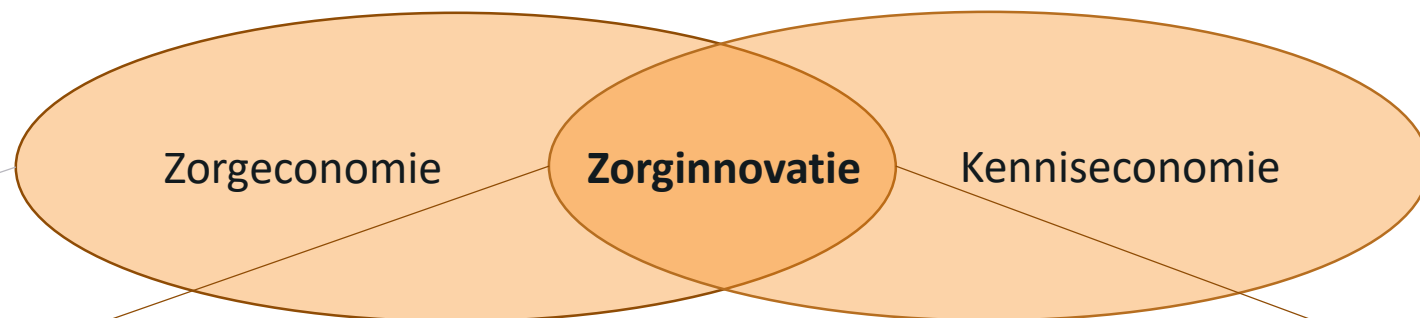
Innovatie	Inhoud	Gemeentelijke zorg en ondersteuning
Wolk heupairbag (Den Haag)	Heupfractuur voorkomen – preventie	Ja (care, preventie)
Sense Glove (Delft)	Robot technologie om revalidatie te bevorderen	Nee (revalidatie is cure)
ART monitoring solutions	Contactless and continuous monitoring of motion, respiration and sleep using radar sensors	Ja (thuiswonen, Wmo)
Fello (Eindhoven)	Mantelzorg rondom cliënt organiseren	Ja (thuiswonen, Wmo)
Exsuda zorgplatform / BlueMed (Delft)	Communicatie en behandeling rondom wondzorg	Nee (cure, 1 ^e lijns zorg)
Scoozy (Delft)	Veiliger scootmobiel	Ja (hulpmiddelen, Wmo)
Project Reaal (Rijnmond)	Zeldredzaamheid bevorderen door ICT toepassingen	Ja (thuiswonen, Wmo)
SmartLab (Delft living lab)	Smart technology voor revalidatie	Nee (cure, VV&T i.p.v. Wmo)
Forcesence (Delft)	Trainen van laparoscopische vaardigheden	Nee (revalidatie behoort tot cure)
DEHA – Delft eHealth Academie (Delft)	Betere adoptie van eHealth in de samenleving	Ja

Bron: Innovatie ondersteund door Medical Delta <https://www.zorginnovatie.nl/partners/medical-delta>.

Netwerken

Kennisnetwerken & clusterorganisaties in de regio

- In de regio Den Haag zijn naast Medical Delta nog verschillende andere kennisnetwerken en clusterorganisaties actief op het terrein van zorg en/of kenniseconomie. Een aantal daarvan heeft een focus op zorginnovatie.

Gezond en Gelukkig Den Haag
Koplopers in de Zorg
Stichting Transmurale Zorg
Sociale Ondernemers Haaglanden (SOH)
business club
PEP Den Haag

Medical Delta (netwerk en living labs)
iZi Living Lab (living lab)
ICT&health (kennisplatform)
World Startup Factory (accelerator startups)
YES!Delft (incubator)
Grey Valley (incubator)
X!Delft (samenwerkingsprogramma)
Dutch Innovation Factory (netwerk, innovation lab)
NeLL (National eHealth Living Lab, netwerk)
Nictiz (expertisecentrum)
ECP (Platform voor de InformatieSamenleving, kennisplatform)
MRDH (regionale samenwerking)
Zorg Innovatie Community Haagse Hogeschool
NewHealth Collective (platform met ondersteuningsaanbod)
Delftse EHealth Academie (netwerk)

The Hague Tech
Impact City
The Hague Security Delta
Technology Park Ypenburg
Dutch Tech Campus
Crosspring Lab
RoboValley
MKB Den Haag
VNO-NCW regionetwerk Den Haag
Economic Board The Hague
Economic Board Zuid-Holland

Netwerken

Zorginnovatie

Medical Delta. Netwerk van organisaties (publiek en privaat) op het terrein van life sciences, health en technologie. Gevestigd in Delft. Gemeente Den Haag is geen partner; de gemeenten Rotterdam, Leiden en Delft wel, evenals de Haagse Hogeschool en InHolland.

iZi Living lab: In het iZi Living lab testen technologie-ontwikkelaars samen met ouderen of (nieuwe) toepassingen goed werken en of ze aansluiten bij de behoeften van de doelgroep.

ICT&health kennisplatform voor zorginnovatie. Organisator van de jaarlijkse e-healthweek (januari) en ict&health world conference (voorjaar) in Den Haag.

World Startup Factory. Accelerator voor startups in Den Haag. Zetten momenteel een programma op voor e-health.

YES!Delft. Incubator uit Delft met tevens een locatie in Den Haag. Medtech is een focusgebied. De locatie Den Haag heeft als focus AI en blockchain.

Grey valley. Incubator en community voor start-ups in Zoetermeer. Ecosysteem van verschillende bedrijven en ondernemers met focus op de 50+ doelgroep.

X!Delft. Nieuw samenwerkingsprogramma van de TU Delft en grote bedrijven. Focus op smart cities, health en AgriFood. Werkt samen met YES!Delft.

De **Dutch Innovation Factory** is een gebouw waar drie ICT-opleidingen (cybersecurity, social innovation en 3D & serious gaming) van de Haagse Hogeschool, een innovatiecentrum en enkele ICT-bedrijven zich onder één dak bevinden. Gevestigd in Zoetermeer.

NeLL (National eHealth Living Lab) bundelt alle activiteiten op het gebied van e-health. Ze delen nieuws, inzichten en kennis en zijn open over de resultaten opgedaan tijdens studies, onderzoeken en samenwerkingen binnen het netwerk.

Nictiz, expertisecentrum op het terrein van e-health, gevestigd in Den Haag.

ECP Platform voor de InformatieSamenleving. Onafhankelijk en neutraal platform waar overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties samenwerken en kennis uitwisselen over de impact op en verantwoorde toepassing van nieuwe technologieën in de Nederlandse samenleving. Zorg en welzijn is één van de prioriteiten. Gevestigd in Leidschendam.

Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH). Samenwerkingsverband van 23 gemeenten in Zuid-Holland. Gaan zich toeleveren op zorginnovatie i.s.m. InnovationQuarter, TNO en de provincie Zuid-Holland.

Zorg Innovatie Community Haagse Hogeschool.

NewHealth Collective richt zich op het ontwikkelen en ondersteunen van state-of-the-art zorgconcepten, waarbij het internet een prominente rol speelt. Met NewHealth Collective krijgen gebruikers toegang tot een grote verzameling van evidence based en practice based interventies. De belangrijkste kennispartners zijn het Trimbos-instituut en de Parnassia Groep. Gevestigd in Den Haag.

Delftse EHealth Academie. DEHA richt zich als netwerkorganisatie op het succesvol breed opschalen, implementeren en borgen van nieuwe eHealth toepassingen binnen het primaire proces van zorgaanbieders en de samenleving.

Netwerken

Zorgeconomie	Gezond en Gelukkig Den Haag. Bestuurlijke samenwerking tussen zorgpartijen, zorgverzekeraars en de gemeente Den Haag. Stichting Transmurale Zorg is een ondersteuningsorganisatie voor zorgaanbieders in de regio Haaglanden. Zorg en ICT is één van de onderwerpen waarop de stichting actief is. Koplopers in de Zorg is een platform dat bestuurders en managers verbindt in de zorg; verrijkt en verdeelt kennis op het terrein van management, organisatie en medewerkers. Landelijk meer dan 100 deelnemers. Sociale Ondernemers Haaglanden (SOH) business club. Vereniging met leden op persoonlijke titel. Leden zijn professionals in zorg, welzijn en bijpassend onderwijs en hebben als doel kennis willen opdoen en vooral ook willen delen, die contacten willen uitbreiden en hun netwerk willen vergroten. PEP Den Haag ondersteunt Haagse organisaties door middel van organisatieondersteuning, training, netwerkversterking en kwaliteitswaarborging. Expertise op het gebied van vrijwilligerswerk, emancipatie, informele (mantel)zorg en diversiteit.
Kenniseconomie	The Hague Tech. Community en bedrijfsverzamelgebouw voor tech startups in Den Haag. Focus op thema's als blockchain, AI en machine learning. Impact City ondersteunt startups & scale-ups in Den Haag The Hague Security Delta. Netwerk van bedrijven, overheden en kenninstellingen die samenwerken aan kennisontwikkeling en innovatie op het terrain van <i>security</i>. The Hague Security Delta heeft 56 premium partners, 151 network partners en 72 alliance partners. Technology Park Ypenburg huisvest verschillende high-tech bedrijven en beschikt over een field lab. Vier bedrijven (Airborne, KVE, Promolding and GTM) en het field lab DFC hebben hun krachten gebundeld om van Den Haag een internationale hotspot te maken voor de maakindustrie voor producten op basis van high-tech materialen. Dutch Tech Campus, Zoetermeer. Bedrijven op het gebied van slimme technologie, ICT en logistiek worden hier aan elkaar verbonden. Gerenommeerde/succesvolle technologiebedrijven als Siemens, Atos, Teleplan en Sivantos hebben zich hier inmiddels gevestigd. Crosspring Lab, incubator van Dutch Innovation Factory, Zoetermeer. RoboValley. Community en field lab (RoboHouse) op het gebied van robotcis, Delft. MKB Den Haag. VNO-NCW regionetwerk Den Haag. Economic Board the Hague. Denktank en aanjager van economische ontwikkeling in Den Haag. Economic Board Zuid-Holland. Denktank en aanjager voor het ontsluiten van het innovatief vermogen en het aanjagen van duurzame economische groei in Zuid-Holland.

Publiek gefinancierde innovatieprojecten

- Van publiek gefinancierde innovatieprojecten is bekend welke organisaties hierin samenwerken en waar deze gevestigd zijn.
- Dit kan gaan om 'Volg innovatie' (uitgegeven door RVO) of om een subsidie van SIA (waarbij een hbo-instelling altijd aanvrager moet zijn).
- Alle innovatieprojecten van RVO en SIA in de periode 2006 t/m 2018 zijn door Birch samengebracht in 'Networks for Knowledge'.
- Stichtingen, BV's, eenmanszaken, verenigingen, maatschappen kunnen deelnemen aan een innovatieproject.

Netwerken

Publiek gefinancierde innovatie in Den Haag

- Projecten in de periode 2006 t/m 2018:
 - In totaal 14.000+ innovatieprojecten in Nederland op het gebied van zorg en welzijn.
 - Voor Den Haag geldt dat er 19 actoren direct betrokken zijn bij een SIA-project op het gebied van zorg¹. Daarnaast nog vier actoren in de regio Haaglanden. Deze 23 actoren nemen samen deel aan 21 verschillende projecten. De 21 projecten hebben in totaal 231 deelnemers; deze partners kunnen zowel binnen Den Haag als buiten Den Haag gevestigd zijn. Er is dus samenwerking binnen en buiten de regio. Soms zelfs buiten Nederland.
- De Haagse Hogeschool heeft in de periode 2006-2018 drie innovatieprojecten aangevraagd bij SIA op het gebied van zorg en welzijn (zie volgende pagina); de hogeschool van Leiden vroeg twee innovatieprojecten aan. Ter vergelijking: Hogeschool Utrecht heeft zes innovatieprojecten aangevraagd in de periode 2006-2018.

Tabel: 23 SIA-innovatieprojecten op gebied van zorg - Den Haag

Voedingscentrum Nederland	Den Haag
vhp Human Performance B.V.	Den Haag
Mae Be Productions	Leidschendam
Het Rode Kruis	Den Haag
Ipotuba	Den Haag
Stichting Nederlands Comité Unicef	Den Haag
Childcare Tam Tiggertje	Den Haag
Kinderdagverblijf "Joky de Beer"	Den Haag
Huize Royal	Den Haag
Stichting Atelier "De Kunstvlieg"	Den Haag
MEE Zuid-Holland Noord - Centraal Bureau	Den Haag
Pameijer en Pameijer-Eggink huisartsen	Den Haag
Reakt B.V.	Den Haag
Oog en Mens B.V.	Den Haag
Kinderfysiotherapie Regio Westland	's-Gravenzande
Parnassia Groep B.V.	Den Haag
Fysiotherapie Goudenregen	Den Haag
Reinier de Graaf Groep	Delft
Hersenstichting Nederland	Den Haag
WZH Stafbureau	Den Haag
Medische Specialisten Ziekenhuis Bronovo	Den Haag
Centrum 1622	Den Haag
BOBErgo B.V.	Delft

Netwerken

- Drie innovatieprojecten waarbij de Haagse Hogeschool aanvrager was.

Projectnaam	Beschrijving	Aantal deelnemers	Deelnemers (die openbaar bekend zijn):
Fast@Home 	Wil thuis revalideren voor mensen na een beroerte mogelijk maken, naast en na een revalidatiebehandeling.	12	2M Engineering Limited Sophia Stichting TU Delft - Faculteit Industrieel Ontwerpen SARAH Networks Rijnlands Revalidatie Centrum (RRC) Hogeschool Leiden Hersenstichting Erasmus Medisch Centrum Doctor Kinetic Dezzel Media BV
Skills4life 	Het programma Skills4Life richt zich op zelfbewustzijn en persoonlijke effectiviteit waaronder vaardigheden zoals zelfbeheersing, communicatie, betrokkenheid op anderen en het constructief omgaan met uitdagingen en spanningen.	18	Stichting AsBeCo, stichting Haabouw, stichting Gezond Beleid, stichting (AsBeCo) Stanislas College St. VO Haaglanden, VMBO Heldring SCOH Praktijkschool De Poort, praktijkschool de Einder, Hofstede Koninklijke Horeca Nederland (KHN) Bouwbedrijf A.B.J. Hoogendoorn & Zn. BV Hogeschool Leiden Centrum 16-22
De Perfecte sportrolstoel 	Doel van het onderzoek is het ontwerpen van een systematiek ten behoeve van de optimale, individuele afstemming van de rolstoel op de handicap van de sporter en de eisen die de omgeving stelt. Hierbij ligt de focus op paralympisch rolstoelbasketbal, hoewel de benadering eenvoudig vertaalbaar is naar andere sporten.	10	Sophia Revalidatie TU Delft, Faculteit der Werktuigbouwkunde en Maritieme Techniek VU, Faculteit der Bewegingswetenschappen Motion Matters BOBErgo B.V.

Netwerken

Publiek gefinancierde innovatie in Den Haag

- Hiernaast zijn de innovatieprojecten uit Den Haag weergegeven die via RVO innovatiesubsidie hebben ontvangen.
- Enige aan gemeentelijke zorg en ondersteuning te koppelen innovatie is de 'Intelligent Consumer Systems' over gezonde eetkeuzes

Projectnaam	Samenvatting
Intelligent Consumer Systems	Consumenten missen vaak de kennis om een voor hen gezonde en lekkere voedselkeuze te maken.
SecuRadar	De gemeenten Den Haag en Rijswijk willen hun informatiepositie in het veiligheidsdomein verstevigen.
Factfinding-mission Capacity Building SLITHM	Gaat over Sri Lanka Institute of Tourism & Hotel Management (SLITHM)
Community Based Comprehensive Recovery	Next generation damage and post-crisis needs assessment tool for reconstruction and recovery planning
MIT-R&D-Samenwerkingsproject	Een van de uitdagingen in de gezondheidszorg is het gecontroleerd en veilig transporteren en opslaan van biomedische monsters
Rapid deployable kits as seeds for self-recovery	Rapid deployment of shelters, facilities and medical care resources following a major disaster - Integration Project
Set up of an integrated system of maternal and child care	The project is the improvement of the existing facilities and structures for maternal and child health care in Macedonia through upgrading and modernizing regional secondary hospitals in general and gynaecology.

Leiderschap

Leiderschap

Ecosysteemelement - leiderschap

- Leiderschap is nodig om het ecosysteem richting te geven; een collectieve actie.
- De bevindingen over leiderschap zijn voor een groot deel gebaseerd op de voorgaande elementen en de gesprekken die hebben plaatsgevonden.
- Leiderschap kan ook worden gezien in '*guidance of the search*'. Bijvoorbeeld door de inzet van de overheid met haar missies voor topsectoren en innovatiebeleid. Dit omvat vier grote thema's; energietransitie en duurzaamheid; landbouw, water en voedsel; gezondheid en zorg; veiligheid
- Gezondheid en zorg kent daarbinnen vier missies (zie tabel hieronder). De doelstellingen per missie hebben zeker ook betrekking op gemeentelijke zorg en ondersteuning, bijvoorbeeld als het aankomt op thuis wonen en gezonde (sociale) leefomgeving. In de bijbehorende kennis- en innovatieopgaven worden veel technologieën genoemd.

Centrale missie - Gezondheid & Zorg	Missies I t/m IV
In 2040 leven de Nederlanders tenminste vijf jaar langer in goede gezondheid en zijn de gezondheidsverschillen tussen de laagste en hoogste sociaal-economische groepen met 30% afgenomen.	In 2040 is de ziektelast als gevolg van een ongezonde leefstijl en ongezonde leefomgeving met 30% afgenomen
	In 2030 wordt zorg 50% meer (of vaker) in de eigen leefomgeving (in plaats van in zorginstellingen) georganiseerd, samen met het netwerk rond mensen.
	In 2030 is van de mensen met een chronische ziekte of levenslange beperking het deel dat naar wens en vermogen kan meedoen in de samenleving met 25% toegenomen
	In 2030 is de kwaliteit van leven van mensen met dementie met 25% toegenomen.

Centrale missie en onderliggende missies thema 'gezondheid & zorg'
(Uit: Missies voor topsectoren en innovatiebeleid, 26 april 2019).

Samenwerking zorgverzekeraars en gemeenten

- Verspreid over Nederland zijn er heel veel samenwerkingsprojecten tussen zorgverzekeraars en gemeenten.
- Vaak gaat dit om projecten waarin wordt geëxperimenteerd met nieuwe werkwijzen gericht op het verbeteren van de lokale samenwerking tussen het medische en het sociale domein. Ouderen zijn daarbij een veel gekozen doelgroep.
- Zorgverzekeraars zijn het meest actief in de regio's waar ze het grootste marktaandeel hebben. In de gebieden waar er niet één zorgverzekeraar duidelijk de grootste is, zoals in Haaglanden, zijn er minder samenwerkingsprojecten.
- Verzekeraar CZ is met een marktaandeel van 25% van de markt marktleider in Den Haag. Ter vergelijking: in de meeste andere regio's ligt het marktaandeel van de grootste verzekeraar boven de 40%. Zie het tweede figuur op de volgende pagina.

Leiderschap

Kernwerkgebieden en marktaandelen zorgverzekeraars

1. Overzicht kernwerkgebieden zorgverzekeraars. Kernwerkgebied = de regio waar de zorgverzekeraar het grootste marktaandeel heeft. (Bron: AEF, 2017)

2. Verzekeraars met het hoogste aantal verzekerden per regio in 2018. (Bron: Stichting Farmaceutische Kengetallen, 2018)

Leiderschap

Belangrijkste bevindingen Leiderschap

- Organisaties kunnen leiderschap tonen op verschillende elementen van het ecosysteem:
 - Onderwijs- en kennisinstellingen op de onderdelen talent en nieuwe kennis.
 - Bedrijfsleven voor het vertalen van nieuwe kennis naar innovatieve toepassingen (R&D).
 - Zorgsector en bedrijfsleven bij het opzetten en doorontwikkelen van fysieke infrastructuur, respectievelijk zorg- en telecominfra.
 - Grote zorgaanbieders, verzekeraars en gemeente (Wmo en Jeugdwet) op de elementen financiering (ontschotting) en regelgeving ('Gezond en Gezond Den Haag').
 - Bedrijfsleven en overheid als aanjager met financiering voor innovatie.
- Daarnaast vergt innovatie dat de organisaties uit deze vier geledingen een gezamenlijke koers hebben en afspraken maken.
- Op diverse plekken is leiderschap getoond en zijn krachten gebundeld. Er zijn veel netwerken die op de een of andere manier bezig zijn met (technologische) zorginnovatie. Echter zijn deze versnipperd en zonder duidelijk focus actief.
- De verbinding met het element 'vraag' blijkt een zwak punt: hoe kan technologische innovatie bijdragen aan individuele behoeften van inwoners, cliënten en hun omgeving?
 - De afnemers van zorg en ondersteuning (cliënten, inwoners, mantelzorgers) vragen (nog) niet om technologische innovatie.
 - (Technologische) zorginnovatie heeft in potentie zowel directe (bijv. betaalbaar houden van zorg en ondersteuning) als indirecte baten (bijv. op terreinen werk, wonen, eenzaamheid, schulden). Hier ligt een belangrijke rol voor de gemeente.
- In de Haagse regio ontbreekt een partij die rondom technologische zorginnovatie in het gemeentelijk zorgdomein bestaande netwerken bij elkaar brengt, focus aanbrengt en verbinding organiseert met de individuele en collectieve zorgvraag.

